

Μάθημα: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ –Σημειώσεις Γ. ΚΟΥΖΑΣ

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Όσον αφορά τη Γερμανία, η λαογραφία είχε και συνεχίζει να έχει σημαίνουσα θέση στα ακαδημαϊκά πράγματα (μόνο το γεγονός ότι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ιδρύθηκαν έδρες λαογραφίας σε 13 Πανεπιστήμια στη Γερμανία υποδηλώνει την έντονη παρουσία της λαογραφίας στη χώρα αυτή).

Will-Erich Peuckert, δημοσιεύει το 1931 το σημαντικό έργο *Volkskunde des Proletariats*. Εκεί, ο Peuckert κάνει λόγο για την καθημερινότητα και τον πολιτισμό των εργατών στη Γερμανία. Σύμφωνα με τον Gerhard Lutz, το έργο του Peuckert αφενός αποτελεί τομή στη γερμανική λαογραφία, καθώς για πρώτη φορά σταματά η αποκλειστική ενασχόληση με το παρελθόν και τον αγροτικό χώρο και αρχίζει η στροφή προς μια λαογραφία του παρόντος (*Gegenwartsvolkskunde*) και αφετέρου θεμελιώνει τη λαογραφία του αστικού χώρου, ως νέο επιστημονικό κλάδο. Εξάλλου, ο Peuckert, στον πρόλογό του, αντιδιαστέλλει την παλαιότερη «παραδοσιακού τύπου» λαογραφία, σε σχέση με τη σύγχρονη λαογραφία της αστικής και εργατικής τάξης.

«Ως τώρα γνωρίζαμε μόνο μία λαογραφία, που ασχολούνταν με την αγροτική τάξη και τα στρώματα που βρίσκονταν κοντά της. Όμως, η λαογραφία αγνοούσε πολύ μεγάλα και ουσιώδη στρώματα, παρ' όλο που ήθελε να είναι λαογραφία (...) Κάποτε μπήκε ανοιχτά το ερώτημα, αν αυτά τα στρώματα – σκέπτομαι προπάντων την αστική και την εργατική τάξη– πρέπει να συμπεριληφθούν σε μία λαογραφία (...) Μου φαίνεται ότι αυτό που ονομάζουμε σήμερα “λαογραφία”, είναι απλώς και μόνο περιγραφή του αγροτικού πληθυσμού της Ευρώπης, ενώ πρέπει, κατά κύριο λόγο, να διαιρεθεί σε πολιτισμούς –κνηγοί, ψαράδες, αγρότες, νομάδες– και ύστερα σε φυλές, λαούς ή φύλα. Αν είναι έτσι, τότε, στην περίπτωση όπου το προλεταριάτο έχει αποκοπεί από την αγροτική ζωή και σκέψη, το ερώτημα, αν μια λαογραφία του προλεταριάτου είναι δυνατή ή αναγκαία, πρέπει να έχει σημασία». (Το απόσπασμα και η μετάφραση από τον Μ. Γ. Μερακλή, *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα 1989 σ. 31.)

Hermann Bausinger, ομ. Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Τυβίγγης. Με το θεμελιώδες σύγγραμμά του «Ο λαϊκός πολιτισμός στον κόσμο της τεχνολογίας» (H. Bausinger, *Volkskultur in der technischen Welt*, Kohlhammer, Stuttgart 1961. Το βιβλίο είναι προσιτό και στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, με επιμέλεια και μετάφραση της Μ. Καπλάνογλου και της Αρ. Κοντογιώργη) ο Bausinger επισημαίνει πως πλέον η λαογραφία δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στον αγροτικό πληθυσμό, αλλά αντίθετα είναι αναγκαίο να επεκταθεί και στον αστικό χώρο, ο οποίος μάλιστα, περισσότερο από ποτέ, επηρεάζει καταλυτικά και διαμορφώνει τη φυσιογνωμία του αγροτικού-επαρχιακού χώρου. Για τον Bausinger, η τεχνολογική εξέλιξη και η πρόοδος δεν αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για τον λαϊκό πολιτισμό. Αντίθετα, μιλά για τη «φυσικότητα» της τεχνολογίας μέσα στην καθημερινή μας ζωή. Ο ίδιος τονίζει σχετικά: «Το κάθε ερώτημα που θέτουν στο πλαίσιο τόσο αυτών των ιστορικών ερμηνειών, όσο και της αντίθεσης χωριού-πόλης, αφορά στη σχέση του λαϊκού με τον τεχνολογικό κόσμο. Ακόμα και αυτή η σχέση γίνεται συχνά αντιληπτή ως αντίθεση (...) Αυτό σημαίνει ότι και η λαογραφική έρευνα οφείλει να συμπεριλάβει ομάδες, τις οποίες προηγουμένως αμελούσε και ότι πρέπει να εξετάσει τις

κοινωνικές μορφές του τεχνολογικού κόσμου (...) Η “μερική περιθωριοποιητική δύναμη” της τεχνολογίας δεν καταστρέφει απαραίτητα ολιστικές μορφές ζωής και κοινωνικά μορφώματα».

Ο Bausinger θα μιλήσει για έναν ενιαίο πολιτισμό όλων των τάξεων, γεγονός που οφείλεται στη διάδοση της παιδείας σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού: «Πάνω απ’ όλα, η κοινωνικοποίηση της γνώσης και όχι τόσο η πολιτική εσχατολογία, σταμάτησε την πίεση του αμετάβλητου από την πολιτική τάξη. Με άλλα λόγια: συνέβαλε σημαντικά ώστε ακόμα και η εργατική τάξη να μην μπορεί πλέον να θεωρηθεί κλειστή κοινωνική τάξη». Στο επίκεντρο των σκέψεων του Bausinger βρίσκεται η κοινωνική και ταξική ώσμωση που με τη σειρά της παράγει την ενιαία κουλτούρα. Κατά τον Γερμανό λαογράφο, η ώσμωση αυτή δεν είναι μονομερής, αλλά αμφίδρομη, δηλαδή δεν επηρεάζεται αποκλειστικά μία τάξη από τον τρόπο ζωής της άλλης, αλλά αμφότερες δέχονται επιρροές. Για παράδειγμα, η εργατική τάξη και οι αγρότες στην μεταπολεμική Γερμανία δέχθηκαν την επιρροή της αστικής τάξης στην καθημερινή τους ζωή (ενδυμασία, κατοικία, διατροφή), αντίστοιχα όμως και η μεσαία αστική τάξη ωθήθηκε προς την υιοθέτηση όλο και περισσότερο «λαϊκών» αντιλήψεων και τάσεων. Το γεγονός αυτό, κατά τον Bausinger, δηλώνει τον περιορισμό των διακρίσεων, σε σχέση με το παρελθόν και την ένταξη του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού στα μεσαία κοινωνικά στρώματα.

Rolf-Wilhelm Brednich είναι γνωστός για τις μελέτες του για τους αστικούς θρύλους. Εισηγάγε ένα διευρυμένο πλαίσιο έρευνας και μελέτης των αστικών θρύλων, σύμφωνα με το οποίο δεν εξετάζε απλώς και μόνο το κείμενο των θρύλων αλλά εστίαζε αφενός στην ιστορική διαδρομή τους και πώς από απλές προφορικές ιστορίες κατέληξαν να θεωρούνται γνωστοί και διαρκώς διαδιδόμενοι θρύλοι και αφετέρου στον κοινωνικό αντίκτυπο που έχουν στο ευρύτερο κοινό που τους ακούει και τους διαβάσει. Έχει ασχοληθεί είτε με αμιγώς Γερμανικούς θρύλους και πώς μεταπλάστηκαν με τα χρόνια είτε με διεθνείς θρύλους που κυκλοφορούν σε διάφορες χώρες, εξετάζοντας τους τρόπους κυκλοφορίας τους στη Γερμανία.

ΓΑΛΛΙΑ

Ο **Arnold Van Gennep** ασχολήθηκε:

1) στο έργο του *Les Rites de Passage* (1909) κατεξοχήν με τις τελετουργίες διάβασης και τα στάδια των τελετουργιών (αποχωρισμός-μετάβαση-ενσωμάτωση) στον κύκλο της ζωής και των κύκλο του χρόνου.

2) με τον λαϊκό πολιτισμό στον αγροτικό και τον αστικό χώρο. Ο Van Gennep, ήδη από τον α' τόμο του πολύτομου έργου του *Manuel de Folklore Français Contemporain*, που εκδόθηκε τη δεκαετία του 1930. Ο Van Gennep κάνει διάκριση στους επιμέρους τομείς της λαογραφικής επιστήμης μεταξύ του αγροτικού (*milieu rural*) και του αστικού (*milieu urbain*), δίνοντας μάλιστα τρία βασικά στοιχεία που πρέπει να προσέξει όποιος ασχολείται με τον σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό: (α) τη διαρκή χωρική επέκταση των μεγάλων πόλεων και τη μεταβολή του χώρου γύρω από αυτές, (β) τους πληθυσμούς που μετακινήθηκαν στις πόλεις και πως οι συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες οργανώθηκαν σε συνοικίες μέσα στις πόλεις και (γ) τη μεταβολή των εθίμων στην πόλη, αφού, όπως τονίζει, δεν συνδέονται άμεσα με τη ζωή της κοινότητας και της

οικογένειας, όπως στην επαρχία, αλλά αντίθετα μέσα στον αστικό ιστό παρουσιάζεται αποσπασματικά, ως στοιχεία του «εποικοδομήματος» –ή της επιβίωσης– αποκομμένα από τη «βάση» από την οποία προήλθαν. Επίσης, μέσα στο πλαίσιο μιας σύγχρονης λαογραφίας, ο Van Genner –πολύ πρώιμα, αφού μιλάμε για μέσα της δεκαετίας του 1930– προτείνει τη μελέτη της ζωής των εργατών στα εργοστάσια, των στρατιωτών και κυρίων των νεοσύλλεκτων, αλλά και τη ζωή των κρατούμενων στις φυλακές.

ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Η περίπτωση της λαογραφίας στην Φινλανδία είναι τόσο ενδιαφέρουσα όσο και περίπλοκη, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η ανάπτυξη της επιστήμης της λαογραφίας σε αυτό το κράτος¹. Η Φινλανδία είναι το μόνο κράτος στον κόσμο, στο οποίο η λαογραφία συνδέθηκε τόσο πολύ αφενός με την ιδέα της «φινλανδικότητας» και αφετέρου με την έννοια του ίδιου του έθνους-κράτους. Η σύνδεση λαϊκού πολιτισμού και ένδοξου παρελθόντος δεν εκφράστηκε μόνον πνευματικά, αλλά ακόμα και σε υλικό επίπεδο με τη μυθοποίηση συγκεκριμένων περιοχών της χώρας, όπως είναι η περιοχή της Καρέλιας. Ο καθηγητής Ευάγγελος Αυδίκος που έχει ασχοληθεί επισταμένα με το θέμα αναφέρει σχετικά: «Οι αντιλήψεις αυτές εδράζονται και στο έδαφος. Οι Φινλανδοί διανοούμενοι -επηρεασμένοι από τις αντιλήψεις του Herder για τον προφορικό πολιτισμό κάθε τόπου, ιδίως στο δημοτικό τραγούδι όπου εκφράζεται ο εθνικός χαρακτήρας-, θεωρούν την περιοχή της Καρέλιας ως το έδαφος όπου διασώζεται η «παιδική ηλικία» του φινλανδικού έθνους, το οποίο δεν κατάφερε, όλους αυτούς τους αιώνες να αυτονομηθεί ως πολιτική οντότητα με τη μορφοποίησή του σε κράτος» (Ε. Αυδίκος, *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού*, Αθήνα 2009, σ. 111-113)

Η παραπάνω διασύνδεση είχε φυσικά και τον αντίκτυπό της στις φινλανδικές λαογραφικές σπουδές. Πιο συγκεκριμένα οι Φινλανδοί λαογράφοι στράφηκαν προς τον προφορικό πολιτισμό και ιδίως τον προφορικό πολιτισμό της φινλανδικής περιφέρειας. Εκεί όπου πίστευαν ότι θα βρίσκονταν «αγνές» και «ανόθευτες» εκφράσεις του λαϊκού πολιτισμού των Φινλανδών που θα τεκμηριώνει την μοναδικότητα του φινλανδικού έθνους και θα το διαφοροποιεί τόσο από τους Σουηδούς όσο και από τους Ρώσους που κατά διαστήματα είχαν κατακτήσει τη Φινλανδία². Όπως παρατηρεί ο καθηγητής Anttonen η στροφή αυτή προς τη φινλανδική περιφέρεια είχε και ορισμένες αρνητικές επιδράσεις όσον αφορά τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού της Φινλανδίας συνολικά³. Πιο συγκεκριμένα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η λαογραφία στη Φινλανδία κινήθηκε για αρκετές δεκαετίες, έως περίπου και τη δεκαετία του 1980, σε ρυθμούς παραδοσιακούς, καθώς συνέχισαν να ασχολούνται με θέματα τα οποία αναδείκνυαν την έννοια

---

¹ Για την ιστορία της Φινλανδίας αλλά και για την ιστορική διαδρομή της επιστήμης της λαογραφίας στη χώρα αυτή βλ. Pertti Anttonen, *Η παράδοση μέσα από τη νεωτερικότητα. Μεταμοντερνισμός και Έθνος-Κράτος στην Επιστήμη της Λαογραφίας*, μετάφραση Γ. Κούζας, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018 (= *Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*, Studia Fennica Folkloristica, Finnish Literature Society, Helsinki 2005) .

² L. Virtanen-Th. Dubois, *Finnish Folklore*, Studia Fennica Folkloristica – Finnish Literature Society, Helsinki 2000, σ. 12-14.

³ P. Anttonen, «Folklore Studies at the University of Helsinki: A Current View», *The Retrospective Methods Network-Folklore Studies, University of Helsinki*, 5 (2012), σ. 103-105.

της εθνικής συνέχειας του φινλανδικού έθνους. Η συνέχεια αυτή ανιχνευόταν σε μεγάλο βαθμό είτε στη γλώσσα και τις μεταβολές της στο πέρασμα του χρόνου είτε στις σχέσεις των Φινλανδών με άλλες εθνοτικές ομάδες. Η ακαδημαϊκή αυτή παράδοση συνεχίζεται ακόμα και σήμερα διαφοροποιημένη. Για παράδειγμα, η μεγάλη πλειοψηφία των έργων της Finnish Literature Society ακόμα και σήμερα είναι αφιερωμένη είτε σε θέματα λαϊκής λογοτεχνίας και των διαφόρων μορφών προφορικότητας είτε σε εθνοτικές ομάδες που ζουν στην φινλανδική περιφέρεια εδώ και αιώνες. Οι μελέτες των Φινλανδών σήμερα δεν έχουν ως στόχο ούτε την ανάδειξη της δικής τους «ανωτερότητας» ούτε βέβαια τη σύνδεση με ένα απώτατο ένδοξο παρελθόν, του οποίου αποτελούν τη δομική συνέχεια.

Όπως σημειώθηκε και παραπάνω η προσπάθεια ανίχνευσης των διαφόρων συνεχειών κατά κύριο λόγο εστίασε στον χώρο της φινλανδικής περιφέρειας. Κατ' αυτόν όμως τον τρόπο αγνοήθηκαν οι πολιτισμικές εκφράσεις και οι κοινωνικές δομές του αστικού χώρου στη Φινλανδία. Βέβαια, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η Φινλανδία, είναι μια χώρα εξαιρετικά αραιοκατοικημένη, αναλογικά με την έκτασή της, ενώ και οι πόλεις της δεν είναι οι πόλεις που συνήθως συναντούμε στην υπόλοιπη Ευρώπη ή την Αμερική. Οι φινλανδικές πόλεις δεν είχαν ούτε την πολυπλοκότητα των άλλων δυτικών πόλεων ούτε όμως και την ετερογένεια του πληθυσμού που επίσης παρατηρείται στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ευρώπης, λόγω των μεταναστευτικών ρευμάτων. Ως εκ τούτου το «ομοιογενές» των πόλεων της Φινλανδίας δεν επέτρεψε τη δημιουργία «αστικών χωριών», τα οποία κατά κύριο λόγο κατοικούνταν από ομάδες μεταναστών άλλων χωρών και τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα ενδιαφέρον αντικείμενο μελέτης, όπως συνέβη π.χ. στη Γερμανία και την Αμερική.

Μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τις μελέτες των νεότερων Φινλανδών λαογράφων στις εξής θεματικές: α) καθημερινή ζωή στις μεγάλες πόλεις και ιδίως στο Ελσίνκι, β) μετανάστευση στη Φινλανδία από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Αυτός είναι ένας κλάδος που βρίσκεται υπό συνεχή ανάπτυξη στις φινλανδικές λαογραφικές σπουδές και ενδιαφέρει τη συγκριτική λαογραφία, αφού οι έρευνες στρέφονται κατά κύριο λόγο στη ζωή των μεταναστών στις πόλεις ή στην πορεία της μετανάστευσης από την πατρίδα τους στις πόλεις της Φινλανδίας, μέσα και στα πλαίσια εφαρμογής της πολυτοπικής εθνογραφίας, κατά την οποία οι ερευνητές ακολουθούν τα υποκείμενα της έρευνας. γ) σύγχρονες αφηγήσεις κατοίκων των αστικών κέντρων. Οποσδήποτε και οι παραπάνω θεματικές ενισχύθηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες από τη διεπιστημονική οπτική εξέτασης των ζητημάτων που ακολουθούν οι σύγχρονοι λαογράφοι. Δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη νέων θεματικών περιοχών και βέβαια προωθήθηκαν συνολικότερες και βαθύτερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Richard Dorson, καθηγητής της Ιστορίας και της Λαογραφίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950, δημοσιεύει το βιβλίο *American Folklore*. Εκεί, ο Dorson αναφέρεται καθαρά σε μια λαογραφία των σύγχρονων πόλεων.

Μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης λαογραφίας (*Folklore of Modern Life*), ο Dorson ξεχωρίζει τρία κεφάλαια: Το πρώτο είναι οι διηγήσεις, μύθοι και τα αστεία (*jokelore*) μεταξύ των κατοίκων των μεγάλων πόλεων. Είναι σημαντικό ότι ο Dorson εντοπίζει σχέσεις αλληλουχίας μεταξύ «λαϊκής» και μαζικής κουλτούρας, όπως αυτή παράγεται και αναπαράγεται από τις εφημερίδες, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση και βρίσκονται σε συνεχή ανατροφοδότηση (*feedback*). Το δεύτερο κεφάλαιο με το οποίο ασχολείται, είναι η καθημερινότητα των φοιτητών στα Πανεπιστήμια και τις πανεπιστημιακές πόλεις (καθημερινή ζωή, πάρτυ, εκδηλώσεις,

αγώνες, διαγωνισμοί, αστεία, ανέκδοτα για τους φοιτητές και τους καθηγητές, πειράγματα, αστικοί θρύλοι στα πανεπιστήμια, τραγούδια φοιτητών, γκράφιτι). Τέλος, με τον τίτλο GI Folklore, αναφέρεται στη λαογραφία του στρατού και την καθημερινή ζωή του στρατοπέδου.

Μερικά χρόνια αργότερα, στο βιβλίο του *America in Legend. Folklore from the Colonial Period to the Present*, ο Dorson επισημαίνει τα τρία βασικά χαρακτηριστικά του λαϊκού πολιτισμού της πόλης (Folklore of the City / Urban Folklore): Οι συνθήκες εργασίας εργατών και υπαλλήλων, οι όψεις της κοινωνικής περιθωριοποίησης και οι ποικίλες εθνοτικές ομάδες, συνιστούν κατά τον Dorson, τους τρεις βασικούς πυρήνες απ' όπου αντλεί θέματα η αστική λαογραφία. Στο ίδιο βιβλίο, ασχολείται με τα κινήματα των δεκαετιών 1960 και 1970, της ζωή των νέων στα πανεπιστήμια, τα μουσικά φεστιβάλ, τις αντιπολεμικές συγκεντρώσεις και τα συλλαλητήρια. Ως προς την μεθοδολογία έρευνας, ο Dorson τονίζει ότι ο λαογράφος δεν μπορεί να έχει τα ίδια μεθοδολογικά εργαλεία με το παρελθόν, όταν επιτόπια έρευνα γινόταν αποκλειστικά στο χώρο της επαρχίας. Για τη σύγχρονη λαογραφία, *sine qua non* θεωρείται η έρευνα πεδίου⁴ έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση του ερευνητή, ημι-κατευθυνόμενες συνεντεύξεις, ελεύθερη συζήτηση με τα υποκείμενα της έρευνας, χρήση μαγνητοφώνου, ύπαρξη ημερολογίου ερευνητή, ενώ ο Dorson δεν παραλείπει να αναφερθεί στην ανάγκη χρήσης τόσο των αρχαικών πηγών, όσο και του καθημερινού τύπου, εφημερίδων και περιοδικών, που παρέχουν πολύτιμο υλικό στον λαογράφο που μελετά τον πολιτισμό της πόλης.

Ο Dorson πραγμάτωσε και τις προτάσεις των παλιότερων Γερμανών λαογράφων για μια μελέτη της «βιομηχανικής» ή «εργατικής» λαογραφίας με το έργο του *Land of the Millrats*. Στο έργο αυτό ο Dorson πραγματικά αναδεικνύεται ένας πραγματικός «μάστορας» της επιτόπιας έρευνας. Μέσα από έρευνα μηνών καταφέρνει να προσεγγίσει ολιστικά τη ζωή των εργατών στη χαλυβουργική βιομηχανία της Ιντιάνα και να αναδείξει πλευρές της καθημερινότητάς τους: η εργασία στο εργοστάσιο, η κοινωνικά υποβιβασμένη θέση του εργάτη, οι διάφορες ομάδες που ήρθαν από όλο τον κόσμο για να εργαστούν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, οι αντιπαραθέσεις μεταξύ εργατών διαφορετικών εθνικοτήτων, η περιθωριοποίηση που υπέστησαν αρκετοί φτωχοί εργάτες. Όλες οι παραπάνω όψεις καθίστανται εμφανείς μέσα από τις αφηγήσεις των πληροφορητών που φωτίζουν τις αφανείς όψεις της ζωής στο εργοστάσιο. Το έργο αυτό του Dorson μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα μελέτης για όποιον αργότερα ασχοληθεί με τη «βιομηχανική λαογραφία».

Roger Abrahams: Σημαντική σε ζητήματα αστικής και φιλολογικής λαογραφίας υπήρξε επίσης η συνεισφορά του Αμερικανού λαογράφου, ο οποίος ήδη από τη δεκαετία του 1970, με ξεχωριστή μονογραφία⁵ ασχολήθηκε με τα είδη του έντεχνου λαϊκού λόγου, που εμφανίζονταν

---

⁴ R. Dorson, «Doing Fieldwork in the City», *Folklore*, 92: 2 (1981), σ. 149-154.

⁵ R. Abrahams, *Deep Down in the Jungle: Black American Folklore from the Streets of Philadelphia*, Transaction Publishers, New Brunswick- London 2009³.

στους δρόμους της Φιλαδέλφειας των ΗΠΑ και για πρώτη φορά εισάγει τον όρο «λαογραφία του δρόμου», προωθώντας την ιδέα για τη συγγραφή και άλλων μελετών του πολιτισμού του δρόμου. Ο Abrahams κατεξοχήν ασχολήθηκε με την παρουσία εθνοτικών ομάδων στον πολυεθνοτικό περιβάλλον της Αμερικής και κυρίως εστίασε σε ομάδες από την Αφρική και την Καραϊβική που ζούσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και στην ουσία «έδωσε φωνή» στα κοινωνικά υποκείμενα που για πολλά χρόνια βρίσκονταν στο περιθώριο. Μέσα από την έρευνα του Abrahams εγκαταλείφθηκε η θεώρηση του δρόμου ως ενός δεδομένου, αμετάβλητου χωρικού πλαισίου, όπου απλώς κυλά η καθημερινότητα των ανθρώπων.

Ο Abrahams ανέδειξε τον δρόμο ως χώρο ενεργά εμπλεκόμενο στη διαμόρφωση σχέσεων και αντιλήψεων μέσα στον αστικό ιστό, εστιάζοντας στις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που αναπτύσσονται στον δρόμο, αλλά και σε μορφές έντεχνου λαϊκού λόγου (παροιμίες, αινίγματα, θρύλοι, αφηγήσεις κ.λπ.) που δημιουργούνται στους δρόμους είτε ως επανάληψη παλαιότερων μορφών λόγου είτε ως μετασχηματισμένες μορφές λαϊκού λόγου, όπως είναι για παράδειγμα οι αντι-παροιμίες.

Barbara Kirshenblatt-Gimblett⁶: εκλαμβάνει την αστική λαογραφία ως τη φυσική συνέχεια της παλιότερης λαογραφίας και ως ένα νέο σύνορο («new frontier»), ως μια νέα πρόκληση για το μέλλον της λαογραφίας. Εκτός των θεωρητικών κατευθύνσεων η Kirshenblatt-Gimblett φέρνει, ως παράδειγμα των νεότερων κατευθύνσεων της αστικής λαογραφίας, τους δρόμους της Νέας Υόρκης. Ο δρόμος κατά την Αμερικανίδα ερευνήτρια αποτελεί έναν χώρο πολιτισμικής ώσμωσης όπου μπορούν να συναντηθούν όλα τα ρεύματα και οι αντιλήψεις της σύγχρονης μεγαλούπολης, από την επαιτεία μέχρι την υπερκατανάλωση και τον επιδεικτικό πλουτισμό και από τη συνάντηση δύο ανθρώπων σε ένα ραντεβού μέχρι τη συγκέντρωση εκατομμυρίων ανθρώπων σε συγκεντρώσεις, πορείες διαμαρτυρίας ή προεκλογικές συγκεντρώσεις. Επομένως, καταλήγει η γνωστή ερευνήτρια η πόλη ως πεδίο έρευνας, όχι μόνο δεν υπολείπεται σε τίποτα έναντι της παραδοσιακής κοινότητας του χωριού, αλλά επιπλέον προσφέρει ευκαιρίες για εκτενέστερη και με μεγαλύτερη ποικιλία έρευνα.

Alan Dundes, καθηγητής της Ανθρωπολογίας και της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο του Berkeley. Ο Dundes συσχετίζει την έκφραση του λαϊκού με την ύπαρξη ομάδας ανθρώπων που τους ενώνει ένας κοινός παράγοντας. Έτσι, ουσιαστικά αποδεσμεύει τη λαογραφία να ασχολείται αποκλειστικά με τις κοινότητες του αγροτικού χώρου. Ο λαογράφος μπορεί να ασχοληθεί και με τις ομάδες των ανθρώπων της πόλης, αφού σ' αυτές τις ομάδες ενυπάρχει η έννοια του λαϊκού: *«Η έννοια του λαϊκού μπορεί να αναφέρεται σε οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι μοιράζονται μεταξύ τους κάτι κοινό. Δεν έχει σημασία τι είναι αυτό το κοινό, αυτός ο κοινός παράγοντας –μπορεί να είναι η εργασία, η γλώσσα ή η θρησκεία–, αλλά το γεγονός ότι σχηματίζεται μία ομάδα, που θα έχει το δικό της αξιακό κώδικα. Σε θεωρητικό πλαίσιο, μια ομάδα χρειάζεται τουλάχιστον δύο άτομα για να σχηματιστεί, αλλά γενικά οι περισσότερες ομάδες ανθρώπων αποτελούνται από περισσότερα μέλη. Κάθε μέλος της ομάδας, ίσως και να μη γνωρίζει όλα τα υπόλοιπα μέλη, θα γνωρίζει όμως τον βασικό πυρήνα αξιών και παραδόσεων της ομάδας*

---

⁶ B. Kirshenblatt-Gimblett, «The Future of Folklore Studies in America: The Urban Frontier», *Folklore Forum*, 16: 2, σ. 175-234.

που θα βοηθήσει ολόκληρη την ομάδα να έχει αίσθηση της ιδιαίτερης ομαδικής ταυτότητάς της».⁷ Εξάλλου, ο Dundes απέρριπτε τα παλαιότερα λαογραφικά «γνωρίσματα» του λαού (άνθρωποι δίχως μόρφωση, αγρότες κ.λπ.), υποστηρίζοντας ότι οι εγγράμματοι, μεσαιάς και υψηλότερης οικονομικής και κοινωνικής θέσης κάτοικοι των αστικών κέντρων, πρέπει να μελετώνται από τη λαογραφία, ως ομάδες πληθυσμού και να μην μένουν έξω από τα ενδιαφέροντά της.⁸

Χαρακτηριστικά είναι τα βιβλία του Dundes και του Pagter,⁹ στα οποία γίνεται για πρώτη φορά λόγος για την ανεπίσημη λαϊκή κουλτούρα του χώρου εργασίας, του γραφείου, η οποία δεν μεταδίδεται προφορικά από γενιά σε γενιά –όπως ήταν η παλαιότερη λαογραφική αντίληψη– αλλά βρίσκεται είτε σε έντυπη (photocopy-lore), είτε σε ηλεκτρονική μορφή (e-lore). Το υλικό αυτό αποτελείται από : γελοιογραφίες, επιστολές, αγγελίες, αφίσες, κάρτες, χειρόγραφα γράμματα και μπιλιέτα, καρτούν, ωροσκόπια, σύγχρονο λεξιλόγιο-αργκό (slang), fax, e-mails κ.ά.

Ειδική μνεία πρέπει να γίνει και στη σημασία που έδωσαν Αμερικανοί λαογράφοι στο ζήτημα της δημιουργίας και διάδοσης παραδοσιακών ή και καινοφανών ειδών του έντεχνου λαϊκού λόγου. Την αρχή κάνει η **Linda Dégh**¹⁰ ήδη από τη δεκαετία του 1960 σε μελετήματα ατομικά ή σε συνεργασία με άλλους λαογράφους. Εισάγει στην επιστημονική συζήτηση το ζήτημα της προφορικότητας και εξετάζει ένα αναδυόμενο τότε στις πόλεις της Αμερικής θέμα: τους αστικούς θρύλοι. Οι αστικοί θρύλοι, οι οποίοι ήταν ήδη γνωστοί στις πόλεις της Ευρώπης, ήταν

---

⁷ A. Dundes, «What is Folklore?», στον τόμο: Al. Dundes (ed.), *The Study of Folklore*, σ. 2 (συνολικά 1-3).

⁸ A. Dundes, «Who Are the Folks?», στον τόμο: W. Bascom (ed.), *Frontiers of Folklore*, Boulder - West View Press, Colorado 1977, σ. 7-35.

⁹ A. Dundes – C. Pagter, *Urban Folklore from the Paperwork Empire*, American Folklore Society, Austin Texas 1975. Οι ίδιοι, *Work Hard and you Shall be Rewarded: Urban Folklore from the Paperwork Empire*, Wayne State University Press, Detroit 1982. Οι ίδιοι, *Never Try to Teach a Pig to Sing: Still More Urban Folklore from the Paperwork Empire*, Wayne State University Press, Detroit 1991. Οι ίδιοι, *Sometimes the Dragon Wins: Yet More Urban folklore from the Paperwork Empire*, Syracuse University Press, Syracuse 1996. Οι ίδιοι, *Why Don't Sheep Shrink in the Rain? A Further Collection of Photocopier Folklore*, Syracuse University Press, Syracuse 1999.

¹⁰ L. Dégh, «Life History of a Modern Urban Legend», *Journal of American Folklore*, 81 (1968) (Supplement-Annual Report of AFS), σ. 30. L. Dégh - A. Vazsonyi, «Legend and Belief», στον τόμο: D. Ben-Amos (ed.), *Folklore Genres*, University of Texas Press, Austin 1976, σ. 93-129..

ιστορίες υπερφυσικές συνήθως με κυρίαρχο το θέμα του φόβου. Σε μεταγενέστερες μελέτες¹¹ της η Dégh εμβάθυνε στο ζήτημα των αστικών θρύλων και άλλων προφορικά διαδιδόμενων ιστοριών, εμμένοντας κυρίως στον αντίκτυπο που έχουν οι ιστορίες αυτές στο ευρύτερο κοινό. Ιδίως έδωσε σημασία στο ζήτημα της στάσης του κοινού σε αυτές τις εν πολλοίς παράλογες και φανταστικές ιστορίες. Την απασχόλησε ιδιαίτερα το πώς και το γιατί πιστεύουν οι άνθρωποι στις πόλεις -οι οποίοι κατεξοχήν εμφορούνται από το πνεύμα του ορθολογισμού- σε αυτές τις φανταστικές ιστορίες και ποιες ανάγκες τους ικανοποιούν από την ακρόαση και τη διάδοση των ιστοριών αυτών. Τις έρευνες της Dégh για τους αστικούς θρύλους επεξετέινε ο **Brunvand**¹², υπό μια διαφορετική όμως οπτική, θα λέγαμε, περισσότερο κειμενοκεντρική. Ο γνωστός λαογράφος, στον οποίο οφείλεται η συγγραφή της Εγκυκλοπαίδειας των Αστικών Θρύλων, κατά βάση ασχολήθηκε με την προέλευση των θρύλων και το περιεχόμενό τους. Από την άποψη συγκέντρωσης υλικού ο Brunvand παραμένει ο κορυφαίος σήμερα ερευνητής των αστικών θρύλων όχι μόνο σε αμερικανικό αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο **Simmon Bronner**¹³ σε ένα πολύ πρόσφατο μελέτημά αναλύει τι απασχολεί σήμερα τη λαογραφία στην Αμερική. Εκεί, ο γνωστός λαογράφος που έχει ιδιαίτερα εγκύψει στα σύγχρονα

---

¹¹ L. Dégh, *Narratives in Society: A Performer-Centered Study of Narration*, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1995. Η ίδια, «What is a belief Legend?», *Folklore* 107 (1996), σ. 33-46. Η ίδια, *Legend and Belief, Dialectics of a Folklore Genre*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 2001.

¹² J. Brunvand, *The Study of American Folklore: An Introduction*, W. W. Norton & Company, New York 1968. Ο ίδιος, *The Vanishing Hitchhiker*, W. W. Norton & Company, New York 1981. J. Brunvand, *The Choking Doberman*, W. W. Norton & Company, New York 1984. J. Brunvand, *Encyclopedia of Urban Legends*, W. W. Norton & Company, New York 2001. J. Brunvand, *Be Afraid, Be Very Afraid: The Book of Scary Urban Legends*, W. W. Norton & Company, New York 2004.

¹³ S. Bronner, «The Challenge of American Folklore to the Humanities», *Humanities*, 7: 17 (2018), σ. 1-30.

φαινόμενα λαϊκού πολιτισμού επισημαίνει ότι το είδος που κατεξοχήν μελέτησαν οι Αμερικανοί λαογράφοι και το οποίο ακόμα και σήμερα δημιουργείται και διαρκώς αναπαράγεται είναι οι αστικοί θρύλοι. Σημειώνει μάλιστα το γεγονός της παγκόσμιας διάδοσης των αμερικανικών αστικών θρύλων μέσα από το διαδίκτυο.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο υπογραμμίζει την κοινωνική σημασία των δημόσιων εορταστικών εκδηλώσεων, είτε του δημόσιου τελετουργικού είτε των διαφόρων εορτών στην Αμερική (θρησκευτικά πανηγύρια, σύγχρονες γιορτές, εμπορικά φεστιβάλ, εκδηλώσεις τοπικών συλλόγων κ.ά.). Ο γνωστός Αμερικανός λαογράφος επισημαίνει ότι το δημόσιο αυτό τελετουργικό σήμερα αποτελεί ίσως την πιο αυθεντική έκφραση του «λαϊκού» στην Αμερική, καθώς χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλη συμμετοχή και μάλιστα κατά τρόπο «αβίαστο», δηλαδή οι άνθρωποι μετέχουν στις εκδηλώσεις χωρίς κάποιο ειδικότερο συμφέρον, αλλά επειδή διασκεδάζουν ή επειδή νιώθουν μέλη μιας ομάδας. Τόσο το φυσικό και αβίαστο της συμμετοχής όσο και η ομαδικότητα που χαρακτηρίζει τις δημόσιες τελετές είναι εκείνα τα στοιχεία, που τις καθιστούν σήμερα λαϊκές εκδηλώσεις.

Ο Bronner υπογραμμίζει ότι αρκετές φορές κατά το παρελθόν θεωρήθηκε ο αστικός χώρος ως μια απειλή για τον λαϊκό πολιτισμό στις ΗΠΑ, αφού το πέρασμα από τον πολιτισμό του αγροτικού χώρου στους πολιτισμούς που αναπτύσσονται στις πόλεις φάνταζε για πολλούς λαογράφους έως και τη δεκαετία του 1950 ως μια εξέλιξη που πιθανόν θα τους στερούσε το αντικείμενο μελέτης τους. Όμως καταλήγει ο Bronner τελικά συνέβη το ακριβώς αντίθετο: η πόλη αναδείχθηκε ως ένας προνομιακός χώρος έρευνας που σήμερα πέρα από τις καινούργιες μορφές πολιτισμού που αναπτύσσονται εκεί, ενθηκεύει παράλληλα και όλες τις πολιτισμικές εκφράσεις των κατοίκων που ήρθαν παλαιότερα από την περιφέρεια στις μεγάλες πόλεις της Αμερικής. Εκφράσεις που επιβιώνουν σήμερα μετασχηματισμένες και μετεξελιγμένες, σε σύγκριση με το παρελθόν, αλλά είναι πάντοτε ζωντανές και εξελισσόμενες, αποδεικνύοντας ότι ο πολιτισμός δεν είναι ένα μόρφωμα στατικό, αλλά μια διαρκώς εξελισσόμενη έκφραση της ζωής των ανθρώπων.
